

XҒТАР 19.41.07

Мақала түрі (ғылыми мақала)

<https://doi.org/10.32523/2616-7174-2025-150-1-81-91>

Абай Құнанбайұлы шәкірттері публицистикасының тақырыптық ерекшеліктері

Г.А. Шауенова

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

(E-mail: gulzabira_72@mail.ru)

Аңдатпа. Қазіргі кезде қоғамдық сана мен көзқарастың жаңаруына байланысты әдеби мұраларды зерттеу тұрғысынан жаңаша пайымдаулар жасалып, тарихи тұрғыдан таразылау қолға алынды. Тәуелсіздіктің арқасында өткен тарихымызға үңілу, ертеректе жарық көрген публицистикалық туындыларға талдау жүргізу кезінде маркстік-лениндік әдіснама дүниеге келтірген кеңестік қасаң идеологияның тыйым салуы нәтижесінде тұмшаланып келген шындық біртін-біртін жариялылыққа бет алды. Мақалада Абай мұрасының шәкірттеріне айрықша әсер-ықпал еткені, соның нәтижесінде олардың шығармашылығының қалыптасуы, көсемсөздері талданып, қоғам үшін құндылығы қарастырылады. Хакім шәкірттерінің сол дәуірдегі қоғамдық-әлеуметтік, тарихи, саяси, рухани бет-бейнесін бұлжытпай беріп тұрған публицистикалық дүниелерін, эпистолярлық мәтіндерді сараптай отырып, олардың идеялық бағытын, көркемдік ерекшеліктерін және ұлттық публицистика дәстүріне қосқан үлесін айқындайды. Абай шәкірттерінің шығармаларындағы халықтық мәселелер тәуелсіздік тұрғысынан сараланып, талдаулар мен тұжырымдар беріледі. Публицистикалық мұралардағы аса өткір мәселелер (оқу-білім, ағарту, отырықшылық, дін, тіл, т.б.) алынып, тәуелсіз көзқарас тұрғысынан қайта қарастырылады. Хакімнің төңірегіндегі ақындардың көсемсөз шығармаларын талдай отырып, оқу-ағарту публицистикасы; діни-ағарту публицистикасы; жер туралы публицистика, көркем публицистика; философиялық публицистика; заман келбетін айқындаған публицистика, т.б. деп жүйелеу ұсынылады.

Түйін сөздер: Публицистикалық мұра, ұлттық публицистика, оқу-ағарту публицистикасы, діни публицистика, эпистолярлық мәтін.

Кіріспе

Маркстік-лениндік әдіснама қазақ көсемсөзін тар шеңберде ғана қарастыруға мүмкіндік берді. Көрнекті публицистердің шығармашылығы зерттелмек тұрмақ, есімін атауға тиым салынды. Алаш қаламгерлерінің қатарында публицистикаға үлес қосқан Абай шәкірттері бар еді. Ақын шәкірттерінің ұлттық құндылықтар мен әлеуметтік мәселелерге жазған шығармалары бүгін де өз маңызын жоғалтқан жоқ. Олардың туған жерді, елді қорғау, тіл, дін, діл, оқу-ағарту, мәдениет жайлы жазғандары өміршең, сол айтқандары бүгінде орындалуды қажет етіп тұр. Ақын шәкірттері көбінесе түрлі тақырыпта дастандар жазған. Шығармашылықтарындағы реализм Абай үлгісіндегі ақындардың бәріне дерлік тән қасиет. Олар шынайылық пен шыншылдықты басты бағыты етіп ала отырып, өзі өмір сүрген қоғамдағы келеңсіздіктерді көркем де шебер баяндайды. Бұған мысал ретінде қазақ халқының басынан өткен тарихи оқиғалар негізінде тұрмыстық, әлеуметтік тақырыптарға қалам сілтеген Шаһкәрім Құдайбердіұлының «Қалқаман-Мамыр», «Нартайлақ-Айсұлу» дастандарын, Көкбай Жанатайұлының «Сабалақ» поэмасын айтуға болады. Ұстаздарының ұсынуымен Шаһкәрім Құдайбердіұлы мен Мағауия Абайұлы бір тақырыпта – жаңа үлгідегі сюжетті дастан «Еңлік-Кебек» оқиғасын өз әлдерінше, өздеріне тән өрнек бояуымен жазып шыққан.

Зерттеу әдісі

Зерттеу мақсатына жету үшін тарихи-салыстырмалық, контент талдау, танымдық, сипаттау сияқты ғылыми және арнайы әдістер қолданылды. Әлемдік және отандық абайтанушылардың зерттеулеріне сүйеніп жазылған ғылыми-теориялық әдістер пайдаланылды.

Әдебиеттерге шолу

Тәуелсіздік алған жылдардан бері Алаш қайраткерлерінің көсемсөздері біршама зерттелгені белгілі. Мақала жазуда қазақ баспасөзі, онда жарияланған көсемсөзді талдап, сол уақыт шындығын көрсете білген ғалым Үшкілтай Сұбханбердинаның «Түркістан уалаятының газеті», «Дала уалаятының газеті», «Қазақ», «Айқап» басылымдарының кириллицаға түсірілген нұсқаларына шолу жасалды [1; 2]. Сонымен қатар, зерттеу барысында Ш. Құдайбердіұлының шығармалары [3; 4], Қ. Мұхаметқановтың Мағауия Абайұлының ақындық қызметіне арналған еңбегі [5], Қ. Сақтың «Алаш көсемсөзі: тіл мәселесі» еңбегі [6], Б.А. Ердембековтың «Абайдың әдеби ортасы» монографиясы жинағы [7], т.б. қарастырылды.

Нәтижелер мен талқылаулар

Абай Құнанбайұлы шәкірттері түрлі тақырыпқа қалам сілтеді. Олар оқу-ағарту, тарихи, тіл, дін мәселелеріне ерекше көңіл бөліп, өз көзқарастарын білдіріп баспасөзге еңбектерін жариялап отырды.

Абайдың адам мен қоғам мәселелері, адамгершілік, ар-ұждан жайлы айтқан ой-толғамдарын ұстазының дәстүрін сақтай отырып, жаңаша жаңғыртқан шәкірті – Шаһкәрім Құдайбердіұлы. Оның шығармаларындағы халықтық сипат, әлеуметтік астар, өмір шындығы ақын ағасының көзқарасымен ұштасып, ойлары үндесіп отырады. «Жастарға» деген өлеңінде:

Кел, жастар, біз бір түрлі жол табайық,
Арам айла, зорлықсыз мал табайық,
Өшпес өмір, таусылмас мал берерлік,
Бір білімді данышпан жан табалық...[3,19] –

деп, ұстаз ұлылығын танып, жастарды Абай жолымен жүруге шақырып, насихат айтады. Қоғамға ілім-білімді игерген жан керек екенін, білімді адам болғанда ғана ел бастайтын тұлға болуға болатынын түсіндіреді.

Сақ болалық, бір шоқып, бір қаралық!
Қарауылдар мезгіл ғой, тұр, қаралық!
Жүз айтқанмен, өзгенің бәрі надан,
Жалыналық Абайға жүр баралық,
Білімді сол кісіден ізденелік!
«Әдейі іздеп біз келдік сізге» делік[3, 20] –

деген жолдар тұтастай алғанда, Абай ұлылығын дәріптеу, көкірегінде ойы бар, оты бар қазақты ұлы ақынға шәкірт деп есептеу ғана емес, Абайдай ұлылық феноменінің жалғыз еместігін, өзіндей болмаса да, қазақ сахарасында дала данышпанын дүниеге келтірер құнарлы әрі рухани шүйгіндік бар екенін дәлелдеу. «Жастық туралы», «Кәрілік туралы», «Жаз келер», «Арман», «Шын сырым», «Анық пен танық», «Мен бір тілсіз көлікпін», «Насихат», «Тойымсыз нәпсі, тұрақсыз дүние», «Өмір», «Қулар», «Бай мен кедей», «Өлген көңіл, ындысыз өмір», «Мен кеттім де, сен қалдың», «Сөз жазып, өлең өлшемес», т.б. тұтастай алғанда, Шаһкәрім Құдайбердіұлы ғұмыр кешкен дәуірдің қоғамдық-әлеуметтік, тарихи, саяси, рухани бет-бейнесін бұлжытпай беріп тұрған публицистикалық қуаты мен танымдық нәрі күшті дүниелер. Дала философының еңбектерінің басым көпшілігі – ұстазы Абай сықылды ел қамын ойлап, жоғын жоқтаған шығармалар. Оның өмір сүрген кезеңі патша әкімшілігінің қазақ даласындағы отаршылдық, одан қала берді алаш азаматтарын жаппай қырғынға ұшыратқан кеңес үкіметінің солақай саясаты десек, ұстазы Абайдың ізімен Шаһкәрім де қоғамда болып жатқан келеңсіздіктерді сынға алған «Партия құрған өңкей қырт», «Тағы сорлы қазақ», т.б. еңбектерін жазды. Абайша күңіреніп: «Досың қайсы, қимастай елің қайсы? Ел салмағын көтерер белің қайсы?... Жалғанда қимайтұғын жерің қайсы?» деп жазады.

Адамды адал еңбекке, ғылым мен мәдениет үйренуге бағыттаған Шаһкәрімнің «Адамдық борышың», «Жолама, қулар, маңайға», «Піскен мен шикі», т.б. шығармалары бар. Еңбекқор адамның өмірге бейім келетіндігін «Піскен мен шикі» өлеңінде суреттеп,

аңға шығып адасқан бай баласы мен кедей баласының елін табу үшін жасаған іс-әрекеттеріндегі айырмашылықты көрсетеді. Кедей баласының ширақтығы мен тапқырлығының арқасында аман қалғандары баяндалады. «Мен кетемін» деген өлеңінде:

Ақ жүрек пен таза ақыл,
Қылсаң адал еңбек.
Бәрінен де сол мақұл,
Артқыға жол бермек.
Арсыздардың арам ойы түкке тұрмай жойылып,
Аяғында хақиқатты бұл үшеуі жеңбек[3, 300], –

деп, ақылмен адал еңбек еткен адам ғана жетістікке жете алатындығын тілге тиек етіп, жастарға жол көрсетеді.

Шаһкәрімнің Құдайбердіұлы шығармаларының негізгі тақырыбы – адам бойындағы құндылықтар. Ұстазы сияқты Шаһкәрімнің дүниетанымында ғаламды жаратқан – Алла. Данышпанның «Мұсылмандық шарты», «Үш анық» туындылары ислам дінінің адами құндылықтарды насихаттайтын, жалпы адамзатты имандылыққа бастайтын дін екендігі халыққа қарапайым тілмен түсіндіріледі. «Тау басындағы ой» деген өлеңінде:

*Әлемдегі діндердің түп мақсұты
Үш нәрседе бұлжымай құшақтасар:
Құдай – бар, ұждан – дұрыс, қиямет – шын,
Еш діннің мақсұты жоқ мұнан асар [4], –*

дегендей, Құдайдың рас, алисламның негізгі ұғымы ұждан екендігін халыққа дұрыс түсіндіруді мұрат етеді.

Ұлы ақынның жанына жақын баласы, әрі шәкірті Турағұл Ибраһимұлының деректанушы, этнограф, аудармашылығымен қатар, ақындық қабілетін де атап айтуға болады. Турағұл өзінің әкесі жайындағы естелігінде былай дейді: «1889 жылы менің 14 жасымда үлкен шешемнен туған Райхан деген апамды Найман, Серікбай баласы Құдайбергенге ұзатып, үйдің ішінің бәрі жолаушы кеткенде әкеммен екеуіміз ғана үйде қалдық... Мен сол жарты айдың шамасындай уақытта жазған өлеңдерін жаттап, айтқан сөзін жалықпай тыңдап отырсам керек, менің соныма-ақ қуанып, ырза болып, жолаушылар келгенде соларға мені: «Мынау адам болады екен, менің сөзімді ұғып, жалықпай тыңдады, – деп мақтады» [8, 144-145]. Баласының құймақұлақтығымен қоса, өнерге де бейім екенін сезген әке: «Тураш, үш ауыз өлең жазып әкелші», – дейді. Турағұл сонда әкесіне мына өлеңді айтып береді:

Алладан мен қапа боп тілеген күн,
Жым-жырт болып салбырап кетеді түн.
Жұлдыздар жыпылықтап, ай сұп-сұр боп,
Бәрі де тыңдап қапты шығармай үн.

Мұңымды айтып едім сөзбен сындап,
Дүние жым-жырт болып тұрды тыңдап.
Жел күрсініп сөйлесе сусыл қағып,
Шөптер басын изейді шын-шын тыңдап.
Қалғандар желден сұрар сөзімді ұқпай,
Бұлт қасын түйеді жылай-сықтай.
Тік қарауға мені аяп шыдай алмай
Күн бұлтқа тығылды қайта шықпай [9, 173].

Бұл – ұстазының өлеңдері сияқты жаңа үлгіде жазылған мағынасы өте терең шығарма. Жас талант табиғатпен тілдесе отырып, өзінің мұңайған шағын сыршылдықпен баяндайды. Абай Құнанбайұлының «Қыс», «Желсіз түнде жарық ай», т.б. өлеңдеріндегі табиғатқа жан бітіре суреттеу әдісі, жаңаша көзқараспен жазу үлгісі Турағұлдың да осы шығармасында ерекше көрініс тапқан. Турағұлдың албырт жастықпен сезімін білдіріп Матай еліндегі бір қызға «Абай жолы» романында көп аталатын әнші Әлмағамбет Қапсәләмұлы арқылы хат жазғаны, ол хатқа жауап болмаған соң қыздың атынан өзінің жауап хат жазғаны, сол сияқты ауырып, хал үстінде жатқан ағасы Әбдірахманға арнаған тілек өлеңдері бар.

1895 жылы хат түрінде жазылған «Ғабдырахманға» өлеңінде Алматыда науқастанып жатқан ағасының халін ойлап, қатты қамыққан Турағұл:

Рахаты көңілімнің, Әбіш ағатай,
Аллаға мәлім шығар біздің де жай.
Күнде Алладан тілеймін жанын сұрап,
Бізді душар қылдың деп күнге осындай [9, 182], –

деп бастайды. Осы эпистолярлық мәтінде жазылған шығармасында ағасына алаңдаушылық білдіріп, Алладан тезірек сауығып кетуіне тілекші екенін көркем тілмен жеткізе отырып, науқасты күтіп қасында отырған Мағауияға қамқор көңілмен дем бере сөйлейді:

Бірің ақыл, бірің көрік ағаларым,
Бұрынғыдан екі есе бағаларың,
Әбіш ағам бағымыз Құдай берген,
Құдай-ау бұл көңілді қылма жарым [9, 182].

Әбішке байланысты сол жылы жазылған тағы бір өлеңі – баласынан келген хатты оқығандағы Абайдың жан күйзелісін бейнелейді:

Үнге үн жоқ, тыңдап қаппын хаттың сөзін,
Хат оқыған ағамда екі көзім.
Хат біткен соң ағамды абайласам,
Көз жасаурап, сұрланған көрдім жүзін [9, 183].

Болашағынан үміт күтіп, жанындай жақсы көретін сүйікті ұлының айықпас дертке ұшырауы, әрине, әкесі үшін жазылмас ауыр қайғы. Әбіштен келген әрбір хат, әрбір хабар ақын үшін үміт сәулесі екенін Турағұлдың осыөлеңінен терең түсінуге болады. Турағұл шығармаларыныңаясында адам тағдыры тұр. Қайраткердің өз шығармалары немесе аудармалары болмасын тақырыптық маңыздылығымен ерекшеленеді. Сонымен қатар, халқының көзін надандықтан ашуды мақсат еткен Турағұл Абайұлы шетел ғалымдарының жазбаларын оқу арқылы өзінің біліп, танығанын аудармалары арқылы көрсетуге күш салды. Г.Н. Сперанскийдің «Балалы әйел не білу керек?», А.Б. Белицердің «Қолдағы малдардың, құстардыңқұрт ауруы болмағының жайы деген ғылыми-медициналық кітапшаларын, А. Неверовтың «Мен өмірге жерікпін», Джек Лондонның «Балалық туралы ертегі», А.М. Горькийден «Челкаш» және т.б. танымдық еңбектерін аударып, бастырып шығарады. XX ғасырдың басындағы қазақ жерінде болып жатқан өзгерістерге өзіндік үн қосқан алаш ұланы өз шығармалары арқылы да қоғамдық-саяси жайларға белсене араласқан. С. Неверовтың «Ортақшыл Мәрия» атты әңгімесі, «Ел қамы», т.б. мақалалары соның мысалы. Алаш қайраткерінің қызы Мәкенге айтқан «нағыз өнер заманға бағынбайды, түптің түбінде қазаққа қазына болып қайта оралады» деген сөзі тәуелсіздік алғаннан кейін ғана орындала бастады.

Абай шәкірттері халқының мәдениетті де, тәуелсіз ел болғанын қалап, басқа елдің ғылымы мен мәдениеті жетістіктерінен үйренуге бағытталған жыр туғызды. Ақылбай және оның інісі Мағауияның ерекше еңбектері қалың жұртшылықты басқа ұлт, халық өмірінен жазылған шығармамен баспасөз бетінде хабардар етуі еді. Олар әкелерінің ұстанған бағытымен XIX ғасырдың соңындағы қазақ әдебиетіне жаңа көркем ізденістер енгізіп, романтикалық поэманың стилін әкелді. Ақылбайдың «Дағыстан», Мағауияның «Медғат-Қасым» поэмалары қазақ поэмаларының ішіндегі XIX ғасырдың бірінші жартысындағы батыс пен орыстың осы жанр саласындағы дәстүрін еске салады. М. Әуезов «Шолпан» атты журналдың 1923 жылғы 5-санында жариялаған «Қазақ әдебиетінің қазіргі дәуірі» мақаласында: «Қазақ әдебиетінің бұл дәуірі буыны берік, қатарға кірерлік әдебиет болғандығын көрсететін сыршылдық романтизм дәуірі болады», – деп жазады [10].

Ақылбайдың жастық, махаббат тақырыбына жазған өлеңдерімен қоса, Әбдірахманға (1895), Мағауияға (1904) шығарған жоқтаулары да бар. Өкініштісі сол, талапты жастың көптеген туындылары бүгінгі ұрпаққа жетпей отыр. Ақылбайдың «Дағыстан» (Абай, 1918. №5) және «Зұлыс» атты (Сана, 1924. №2; №3) дастандары (толық жетпеген, 104 жол) кезінде мерзімді басылымға жарияланғанын жоғарыда айтып өткенбіз, ал «Жаррах батыр» біздің заманымызға жеткен жоқ. «Зұлыс» дастаны ағылшын жазушысы Генри Хаггарттың «Сүлеймен патшасының кеніші» романының сюжеті бойынша алынған.

«Дағыстанда» Ақылбай Кавказ тауын, Дағыстан халқының мінезін суреттей отырып, қызғаныш, кекшілдік, әділетсіздік сынды нәпсіге ерген Жүсіптің қарғысқа ұшыраған жайын сипаттайды.

Бұзылған Дағыстанның қу қаласы,
Көрінді қарт Жүсіптің үй-ханасы,
Жүсіп тұр қайғы басқан, үй алдында,
Дүниенің әсер бермей тамашасы.

Бір қатын үйден шықты қадам басып,
Асығып дегбірі жоқ асып-тасып.
Жүсіп айтты қатынға: – Шақырды ма?
Көрейін жалғызымды болса нәсіп?
Қатын айтты: – Жалғызың жаман, – дейді,
Әлі ырзалық берген жоқ саған, – деді [9, 59], –

деп жалғастырып, келесі кезекте Жүсіптің мұнша ауыр халін басынан бастап баяндайды. Дастанда кавказ табиғаты, халқы жайында шынайы дерек бар. Оқырманның көзіне тау халқының қызу қанды мінезін дәлме-дәл баяндайды. Ақыры Жүсіптің ашуынан жаза тартқанын айта келіп:

Тартынбас таза жүрек мұндай жолдан,
Жігіттер, осы емес пе өлімі оңған.
Қажымайтын қиянатпен арлы болмай,
Беталды келе берсін иесі қолдан
Зәһира мен Жәбіраһилдің көңілі таза,
Жүсіп те ашуынан тартты жаза, [9, 73], –

деп қорытындылайды. Ақылбайдың еңбектері ұстазының жөн сілтеуімен үйренген жаңашылдығымен құнды.

Мақалада Абай Құнанбайұлынан тікелей тәлім-тәрбие алған шәкірттердің ұстаз дәстүрін ұстана отырып жазған шығармаларын оқу-ағарту, тарихи, заман және діни публицистика бағыттары бойынша жіктеп, төмендегі 1-кестеде көрсеттік.

Кесте 1 – Абай шәкірттері публицистикасының тақырыптық ауқымы

Аты-жөні	Оқу-ағарту публицистикасы	Тарихи публицистика	Заман публицистикасы			Діни публицистика
			саяси	қоғамдық-әлеуметтік	ел мен жер	
1	2	3	4	5	6	7
Шаһ-кәрім Құдайбердіұлы	«Жастарға», «Насихат», «Сен ғылымға», «Білімділерден бес түрлі сөздің шешуін сұраймын», «Жазу мәселесі», «Адамдық борышың», т.б.	«Қалқаман-Мамыр», «Еңлік-Кебек», «Ләйлі-Мәжнүн» «Түрік, қырғыз, қазақ ханлар шежіресі», т.б.	«Сөз таласы», «Би һәм билік туралы», «Жалпы қазақ съезі», «Партия құрған өңкей қырт», т.б.	«Қазақ», «Тағы сорлы қазақ», «Партия адамдары», «Тіршілік туралы», «Мәнді сөз», «Піскен мен шикі», «Мен кетемін», т.б.	«Земство туралы», «Қош, жұртым», «Жапанда жалғыз жаттым елден безіп», т.б.	«Мұсылмандық шарты», «Үш анық», «Бір аллаға сыйынған арам өлмес», «Молдалар өзгелерді кәпір дейді», т.б.

Турағұл Ибра- хим- ұлы	«Баланың ерлігі» (Джек Лондон, 1927), «Балалы әйел не білу керек» (Сперан- ский, 1927), «Әнтек қы- ран» (Прус, 1927), т.б.	«Еңлік- Кебек» пьесасы (1933), т.б	«Ортақ- шыл Мария» (Неверов, 1927), т.б.	«Қолдағы малдың, құстардың құрт ауруы болмағы- ның жайы (Белицер, 1927), «Мал шаруасының насихаттары (Пиридолин, 1927)», т.б.	«Ел қамы» (Сарыарқа, 1917 №13)	«Алладан мен қапа боп тілеген күн», «Ғабдырах- манға», т.б.
Ақыл- бай Абай- ұлы		«Дағыс- тан» «Зұлыс» «Жар- рах батыр, т.б.		Әбдірахманға (1895), Мағау- ияға (1904), «Нағашым ер Қазыбек», т.б.		
Мағау- ия Абай- ұлы		«Медғат- Қасым» (1900), «Еңлік- Кебек» (1890), «Шамиль», т.б.	«Абы- лай», т.б.	«Жалғыз, міне, отыр- мын әр нәрсе ойлап», т.б.		

Қорытынды

М. Әуезовпен Қ. Мұхамедхановтан бастап, басқа да зерттеушілер жалғастырған Абайдың ақын шәкірттері туралы зерттеулер негізінде Абайдың әдебиет мектебін үш шығармашылық топта қарастырған жөн:

1. Абайдың балалары Ақылбай және Мағауия Еуропа ақындарының үлгісімен терең сезімді махаббат пен өршіл рухты романтикалық дастандар жазу бағытында болды.

2. Абай тікелей баулыған шәкірттері Шаһкәрім, Әріп, Әсет суырып-салма ақындық өнер-айтыс дәстүрін ұстай отырып, ұстаз кеңесімен қазақ өнерінен түрлі тақырыпта өлеңдер мен тарихи дастандар, шығыстық желіде поэмалар жазды.

3. Абайдың тәрбиесінде болған Көкбай, өз баласы Турағұл мен Кәкітайұлы Әрхам прозалық шығармалар, естеліктер, көңіл-күйге байланысты қысқа өлеңдер жазып, көркем аудармамен айналысты.

Мақалада біз тек Шаһкәрім Құдайбердіұлы, Турағұл Ибраһимұлы, Ақылбай және Мағауия Абайұлдарының шығармаларын қарастырып, тақырыптық ерекшеліктеріне тоқталдық

Осылайша, Абай шәкірттерінің публицистикалық мұралары өз заманының қоғамдық-әлеуметтік мәселелерін көтере отырып, Абай дәстүрін жалғастырғанын байқаймыз.

Олардың шығармаларында ұлттың рухани жаңғыруы, ағартушылық идеялар, әлеуметтік әділеттілік және ұлттық бірегейлік мәселелері ерекше көрініс тапты. Бұл қаламгерлердің публицистикасы сол дәуірдің қоғамдық ойының айнасы болумен қатар, қазақ әдебиеті мен журналистикасының дамуына ықпал еткен маңызды мұра ретінде бағаланады.

Әдебиеттер тізімі

1. Дала уалаятының газеті. Әдеби нұсқалар (1888-1894) / құраст. Ү. Субханбердина. – Алматы: Ғылым, 1989. – 656 б.
2. Әдеби мұра. Революциядан бұрынғы мерзімді баспасөз бетінде жарияланған көркем шығармалар / құраст. Ү. Субханбердина. – Алматы: Жазушы, 1970. – 569 б.
3. Құдайбердіұлы Ш. Шығармалары. – Астана: Фолиант, 2018. – 475 б.
4. Шәкәрім. Иманым. – Алматы: Арыс, 2000. – 321 б.
5. Мағауия Абайұлы Құнанбаев [Мәтін] / Мұхаметқанов Қ. – Алматы, 1959. – 35 б.
6. Сақ Қ. Алаш көсемсөзі: тіл мәселесі. – Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2014. – Т. 2. – 400 б.
7. Ердембеков Б.А. Абайдың әдеби ортасы: монография. – Өскемен: С. Аманжолов атындағы ШҚМУ баспасы, 2012. – 306 б.
8. Абайұлы Т. Зерттеулер, мақалалар, аудармалар. – Астана: Алаш Орда, 2018. – 176 б.
9. Мұхамедханов Қ. Көп томдық шығармалар жинағы. – Алматы: Алаш, 2005. – Т. 3. – 328 б.
10. Әуезов М. Қазақ әдебиетінің қазіргі дәуірі // Шолпан. – 1923. – №5.

References

1. Dala ualaitynyn gazeti. Adebі nusqalar (1888-1894) / kurast. U. Subhanberdina [Newspaper of the steppe Walayat. Literary versions (1888-1894) / comp.U. Subhanberdina] (Almaty: Gylym, 1989, 656 p.) [in Kazakh].
2. Adebі mura. Revolyusiadan buryngy merzimdi baspasoz betinde jarialangan korkem shygarmalar / kurast. U. Subhanberdina [Literary Heritage. Works of fiction / comp published on the pages of the periodical before the revolution / comp.U. Subhanberdina]. (Almaty: Jazushy, 1970. 569 p.) [in Kazakh].
3. Kudaiberdiuly Sh. Shygarmalary. [Works]. (Astana: Foliant, 2018. 475 p.) [in Kazakh].
4. Shakarim. Imanym [My religion]. (Almaty: Arys, 2000. 321 p.) [in Kazakh].
5. Magauya Abaiuly Kunanbaev (Almaty: 1959. 35 p.) [in Kazakh].
6. Sak K. Alash kosemsozi: tilmaselesi [Alash leadersword: the problem of language]. (Almaty: Kazak ensiklopediyasi, 2014. 400 p.) [in Kazakh].
7. Erdembekov B. A. Abaidyn adebi ortacy: monografia [Abaydyn adebi environment: monograph] (Oskemen, 2012. 306 p.) [in Kazakh].
8. Abaiuly T. Zertteuler, makalalar, audarmalar [Research, articles, translations]. (Astana: Alash Orda, 2018. 176 p.)
9. Muhamedhanov K. Kop tomdyq shygarmalar jinagy [Collection of multi-volume works]. (Almaty: Alash, 2005. 328 p.)
10. Auezov M. Kazak adebietinin qazirgi dauiri // Journal Sholpan [Modern era of Kazakh literature]. 5(1923)

G.A. Shauyenova

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Thematic specialities of the publicistic of Abai Kunanbayuly's followers

Abstract. At present, in connection with the renewal of public consciousness and views, new judgments have been made from the point of view of studying literary heritage, and historical weighing has been undertaken. Thanks to independence, when looking at our past, analyzing previously published journalistic works, the reality that was sealed as a result of the Prohibition of the Soviet ideology, which was born by the Marxist-Leninist methodology, turned to one-on-one publicity. The article analyzes the special influence of Abai's heritage on his students, as a result of which the formation of their creativity, their leaders, and their value for society are considered. Hakim analyzes the journalistic world of his students, epistolary texts that firmly convey the socio-social, historical, political, spiritual face of that era, determines their ideological orientation, artistic features and contribution to the national tradition of journalism. Folk problems in the works of Abai's students are analyzed from the point of view of independence, analysis and conclusions are given. The most acute issues of journalistic heritage (education, enlightenment, settlement, religion, language, etc.) are removed and revised from an independent point of view. Analyzing the works of the leading poets around Hakim, it is proposed to systematize educational and educational journalism; religious and educational journalism; journalism about the Earth, artistic journalism; philosophical journalism; journalism that determined the appearance of the times, etc.

Keywords: journalistic heritage, national publicism, educational journalism, religious journalism, epistolary text.

Г.А. Шауенова

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Тематические особенности публицистики последователей Абая Кунанбайулы

Аннотация. В настоящее время, в связи с обновлением общественного сознания и взглядов, с точки зрения изучения литературного наследия были сделаны новые суждения и предприняты исторические взвешивания. Благодаря независимости, оглядываясь назад на историю нашего прошлого, анализируя ранее опубликованные публицистические произведения, реальность, которая была омрачена запретом советской идеологии, порожденной марксистско-ленинской методологией, стала достоянием гласности. В статье рассматривается влияние наследия Абая на его учеников, в результате чего анализируется становление их творчества, его лидерские качества и рассматривается его ценность для общества. Анализируя публицистические миры, эпистолярные тексты, отражающие общественно-социальные, исторические, политические, духовные лица учеников Хакима той эпохи, определяет их идейную направленность, художественные особенности и вклад в традиции национальной публицистики. Народные проблемы в произведениях учеников Абая дифференцируются с точки зрения независимости,

даются анализы и выводы. Наиболее острые вопросы публицистического наследия (учебно-воспитательное, просветительское, оседлительное, религиозное, языковое и др.) отбираются и пересматриваются с независимой точки зрения. Анализируя произведения поэтов вокруг Хакима, предлагается систематизировать учебно-просветительскую публицистику; религиозно-просветительскую публицистику; публицистику о земле, художественную публицистику; философскую публицистику; публицистику, определяющую облик времени и др.

Ключевые слова: публицистическое наследие, национальная публицистика, просветительская публицистика, религиозная публицистика, эпистолярный текст.

Авторлар туралы мәлімет:

Шауенова Г.Ә. – философия докторы (PhD), аға оқытушы, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті. Астана, Қазақстан

Шауенова Г.А. – доктор философии (PhD), старший преподаватель, ЕНУ им. Л.Н.Гумилева. Астана, Казахстан.

Shauenova G.A. – Doctor of Philosophy (PhD), Senior lecturer, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).